

Кручиненко В. А., здобувач навчально-науково-виробничого центру НУЦЗУ

Kruchynenko V., researcher of Training, Research and Production Center of the National University of Civil Defence of Ukraine

СТИМУЛЮЮЧЕ ФІНАНСУВАННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

STSMULATING FINANCING OF INNOVATION ACTIVITY

Стаття присвячена проблемам ефективності фінансування інноваційної діяльності. Успіх інноваційної діяльності в значній мірі визначається формами її організації та способами фінансової підтримки. Відмінною особливістю організації фінансування інноваційної діяльності є множинність джерел фінансування і комплексність охоплення різноманітних напрямків інноваційного процесу в цілому і окремих його суб'єктів. Предметом дослідження є стимулювання інноваційної активності промислових підприємств як однієї з базових умов промислового росту української економіки.

Ключові слова: *фінансовий механізм державного регулювання, державне регулювання розвитку підприємства, інновації; інноваційна активність, інноваційний розвиток.*

The article describes the problems of effective financing of innovation. The success of innovation shall be largely determined by the forms of its organization and methods of financial support. A distinctive feature of the organization of financing of innovation is the multiplicity of sources of funding and the comprehensiveness of the coverage of various areas of the innovation process as a whole and its individual subjects. The subject of the study is to stimulate the innovative activity of industrial enterprises as one of the basic conditions for industrial growth of the Ukrainian economy.

Keywords: *financial mechanism of state regulation, state regulation of enterprise development, innovations; innovative activity, innovative development.*

Постановка проблеми. Сучасні умови функціонування більшості підприємств потребують модернізації та впровадження нових засобів виробництва, розробки та реалізації нової продукції у різних сферах. Нині в Україні існують проблеми, пов'язані з фінансуванням інновацій, такі як: зменшення обсягу фінансування інновацій за рахунок коштів державного та місцевого бюджетів; відсутність ефективних інструментів інноваційної підтримки для комерційного сектора; недосконале інноваційне законодавство у сфері фінансування інноваційної

діяльності. Тому питання пошуку нових джерел фінансування інновацій набуває актуальності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням стимулювання інноваційної діяльності присвячено досить багато праць провідних фахівців. Так, питання інноваційного розвитку економіки та окремі проблеми його стимулювання висвітлені в працях В.Гейця, В.Гусева, Н.Краснокутської, І.Крючкової, О.Лапко, І.Мітюкової, А.Присяжнюк, О.Рогожина, В.Семиноженка, А.Сухорукова, Л.Федулової та інші.

Метою статті є визначення оптимального механізму фінансування інноваційних проектів в промисловості, передусім, спрямованого на стимуляцію інноваційної активності України.

Виклад основного матеріалу. Інновації у будь-якому з секторів економіки вимагають фінансових вкладень. Для того, щоб витягнути додатковий прибуток, підвищити ефективність діяльності організації, отримати соціально-економічний ефект, необхідно здійснити фінансові вкладення. При цьому встановлена залежність: чим на більший успіх розраховує підприємець в майбутньому, тим до великих витрат він має бути готовий в сьогодні. Проте проблема вибору об'єкту фінансових вкладень для підприємця не обмежується граничною сумою інвестицій. Дослідження показали, що найбільшу ефективність мають вкладення в інновації, де підприємець має можливість отримувати надприбуток. Високий потенціал ефективності інновацій забезпечує попит на нововведення з боку підприємців, формуючи ринок науково-технічних, організаційних, економічних і соціальних нововведень.

Нині у світовій практиці накопичився значний досвід формування інноваційних систем і використання механізмів державного стимулювання інноваційної діяльності по різних функціональних сферах і способах впливу .

Проте механізми державної підтримки далеко не завжди є ефективними . Більше того, низька ефективність характерна для інноваційної інфраструктури, яка в значній частині функціонує лише за підтримки держави.

Для забезпечення переходу на новий технологічний устрій промислова політика розвинених країн спрямована на реформування принципів організації і фінансових механізмів державного стимулювання інноваційної активності, у тому числі нових форм функціонування державного приватного партнерства, у рамках якого можлива концентрація і ефективне використання національних і корпоративних інтелектуальних, матеріальних і фінансових ресурсів для перетворення національної промисловості на основі проривних технологій. Це дозволяє формувати конкурентні переваги на нових глобальних ринках [3] .

Серед основних чинників, що впливали на зниження інноваційної активності, варто насамперед виділити інституційно-правові та фінансові чинники. Так, доволі важливим засобом впливу на інноваційну діяльність є наявність інституційно-правових механізмів, зокрема створення відповідного правового поля для ефективної інноваційної діяльності та формування відповідної системи органів

державного управління, яка б справляла регулюючий вплив на суб'єктів інноваційної діяльності та найбільш вагомим чинником, що впливає на здійснення інноваційної діяльності, є наявність фінансового забезпечення.

До джерел фінансування проектів розвитку (інвестиційних проектів) відносять:

- внутрішні ресурси, що входять до складу власного капіталу (прибуток, спеціальні фонди, що формуються за рахунок прибутку, амортизаційні відрахування, страхові відшкодування і тому подібне);

- притягнені ресурси, що включаються до складу власного капіталу (емісія і розміщення акцій, що виділяються вищестоящими холдінговими і акціонерними компаніями, гранти і благодійні внески, державні субсидії і тому подібне);

- притягнені ресурси, що не включаються до складу власного капіталу (банківські кредити і позики, кредити, позики, позики в грошовій формі, що надаються небанківськими установами, державні кредити і позики, засоби, що притягаються за рахунок емісії і розміщення облігацій і тому подібне).

Окрім перерахованих виділяють гібридні форми фінансування, що мають деякі ознаки і власних, і позикових засобів. До таких форм відносять привілейовані акції, варанти, конвертовані цінні папери, лізинг, венчурне фінансування, проектне фінансування, факторинг [1].

Фінансування інвестиційних проектів в Україні відбувається у рамках Стратегії сталого розвитку шляхом виділення цільового фінансування, але і шляхом інституціональних рішень. Зокрема, для цього сформований механізм відшкодування витрат на створення технопарків і промислових парків; реалізуються пілотні програми стимулювання попиту на інноваційні рішення на регіональному рівні. Програмою підтримки суб'єктів малого і середнього підприємства заплановано створення організацій інфраструктури в області інновацій і промислового виробництва. Реалізується постанова Уряду України між вnz і підприємствами. Розвиваються пілотні інноваційні територіальні кластери.

Теорія довгих хвиль економічної кон'юнктури, стверджує, що кожна довга хвиля приблизно піввіковій тривалості складається з підвищувальної і понижувальної стадії (20-30 років) [5]. Початку підвищувальної стадії обов'язково передують кризи і депресія, що супроводжується хвилями технічних винаходів і їх практичного використання в комерційних цілях. Саме у цей період відбувається зміна технологічного устрою, зміна основного виробничого капіталу, починається заміна інфраструктури, тобто матеріальної основи народного господарства.

Інновації - свого роду оновлення суспільства, якому завжди корисні зміни як основа розвитку і переходу цивілізації на більш високий рівень розвитку, в чому і полягає філософська суть інновацій.

Не виключено, що в Україні, що знаходиться у важкій рецесії, сьогодні є шанс використати закономірний зв'язок підвищувальних і понижувальних стадій великих циклів з хвилями технічних винаходів і їх практичного використання в комерційних

цілях - з інноваціями. Річ у тому, що депресія примушує шукати можливості для виживання, а інноваційний процес, коли втрачати вже майже нічого, може їх надати [4].

Філософія інновацій дозволяє виявити роль і значущість інновацій, характеристик когнитивної, теоретичної діяльності інноваторів, а також розібратися в різних точках зору на економічну роль держави. Можна з впевненістю сказати, що в сучасних умовах в Україні немає альтернативи — держава повинна узяти на себе усю відповідальність по виходу з рецесії, зокрема шляхом стимулювання інноваційної активності (ІА).

Інноваційний процес можна розглянути як цілісний соціально-орієнтований проект. Використання терміну «інновація» стало розхожим у вустах наших співвітчизників. Обертає на себе увагу той факт, що ІА розглядається як властивість, яка притаманна усім соціальним шарам України, що підтверджено в Стратегії сталого розвитку "Україна - 2020".

Політекономія інновацій пояснює закономірні і економічні закони, що управляють інноваціями. Ці закони абсолютно важливі з точки зору стимулювання інноваційної активності як окремих громадян, так і промислових комплексів.

Інновації - це сила людського розуму, що не знає меж. Інновації стоять у витоків прогресса, перетворюючи завдання в рішення. Інновації дозволяють вийти за рамки можливого, створюючи новий безпрецедентний потенціал. На макрорівні на ІА впливають - наявність зовнішніх викликів і стратегій розвитку країни, в яких визначені в якості невід'ємних частин нормативна правова підтримка, інтелект нації, народу, оптимальне поєднання ринкових важелів саморегулювання економіки з державним регулюванням, плюралізм форм власності, конкуренція і так далі.

На мікрорівні на ІА впливають: наявність сучасної виробничої бази, організаційні структури управління підприємствами, міра розвитку економічної демократії, кількість передових підприємств, впровадження новітніх форм і систем заробітної плати, ефективний інноваційний менеджмент, умови конкурентної боротьби, здійснення інноваційної політики. Інноваційний ланцюжок формує комплекс громадських стосунків і форм соціальних взаємозалежностей, що виникають в соціальних взаємодіях у рамках чотирикутника інноваційного процесу : людина - влада - суспільство - бізнес-структури.

Структурна схема інноваційного процесу така: фаза 1 — народження ідеї і проведення науково-конструкторських розробок; фаза 2 — оформлення результатів інтелектуальної діяльності; фаза 3 — створення зразка виробу/ технології; фаза 4 — виготовлення серії виробів/ масове впровадження технології.

Кожна фаза інноваційного процесу вимагає специфічного супроводу: формування освітніх програм і оплата витрат на освіту працівників, формування кадрового складу і оплата його роботи, оцінка і охорона створених результатів інтелектуальної діяльності, оплата оренди робочих приміщень, виробничих

потужностей, полігонів, оплата матеріалів і складу, оплата реклами і PR компаній для суспільства, оплата страхування, організація збутової мережі і тому подібне [2].

Інновація завжди прагматична, в чому і полягає її приваблива сила і для більшості учасників процесу, і для підприємств. Суспільству потрібні зміни - тому ІА полягає в ціленаправленому, організованому пошуку цих змін для економічних або соціальних нововведень шляхом безперервної підтримки кожної фази інноваційного процесу.

Проектне фінансування (далі - ПФ) у світовій практиці широко використовується для проектів, які забезпечують випуск високоякісної, конкурентоздатної продукції або мають соціальний ефект. Для успіху проекту зазвичай в його основу закладають сталу, відпрацьовану технологію з тим, щоб надалі випускати продукцію, орієнтовану на достатньо емний і перевірений ринок.

Джерела кредитів ПФ — інвестиційні і інноваційні фонди, спеціалізовані фінансові компанії, міжнародні фінансові організації, страхові і лізингові компанії і так далі ПФ — вихід з ситуації для тих компаній, які, маючи в розпорядженні усі необхідні ресурси для створення нового виробництва, у тому числі технологіями і кадрами, не мають заставних активів для залучення кредиту. В цьому випадку поручителем позичальника виступає держава, що компенсує ризики кредитора. Більшість проектів з проектним фінансуванням у світі реалізуються у вигляді державноприватного партнерства (ДПП). В українській практиці ДПП в переважній більшості випадків є концесійною угодою, що має найрізноманітніші концесійні схеми і механізми фінансування.

Структура ДПП може бути досить складна за рахунок контрактних угод між рядом сторін, включаючи уряд, концесіонерів проекту, оператора проекту або компанії (SPV — Special Purpose Vehicle), що управляє, фінансових структур, експертів, поставщиків, підрядників, інженерів, третіх осіб (наприклад, ескроу/депозит-агентів) і споживачів вироблених продуктів. Проте світовий досвід показав, що ПФ є одним з переважних видів концесійного фінансування в економіці, учасниками якого можуть стати фінансові, лізингові, страхові компанії, виробники устаткування, державні і підрядні організації, банки і інші інститути розвитку [4].

У проектному фінансуванні задіяні як мінімум три учасники:

1) інвестор, що ініціює проект і створюючий SPV. Інвестор розраховує отримувати вигоду з її успішної діяльності;

2) SPV, яка створюється спеціально для проекту, відповідає за його реалізацію і зазвичай не має ні фінансової історії, ні майна для запоруки. Саме використання проектною компанією є головною відмінною особливістю цього виду проектів, оскільки дозволяє зібрати разом необхідну для проекту професійну команду;

3) кредитор, що виділяє кредит SPV, не має ні заборук, ні поручителів в традиційному розумінні цих термінів, частка позикового капіталу в проектному фінансуванні значно вища, ніж в звичайних корпоративних кредитах і середня сума,

що надається кредитором, складає зазвичай до 80% усіх капітальних витрат проекту.

У світовій практиці при ПФ найчастіше використовується класичний концесійний контракт типу BOT (Build - Operate - Transfer) - «Будівництво - управління - передача». SPV здійснює «будівництво» і «експлуатацію» (в основному - на праві власності) впродовж встановленого терміну, після чого об'єкт передається інвесторові або державі. BOT контракт оптимальний для реалізації інноваційного процесу, якщо під «будівництвом» розуміти 1 - і 2-у фази інноваційного ланцюжка, а під «управлінням» - 3 - і 4-у.

Вважаємо, що механізм ПФ може бути ефективно використаний не лише для інвестиційних, але і для інноваційних проектів, оскільки:

1. Від звичайного кредитування, включаючи синдиковане кредитування, воно відрізняється тим, що кредит гаситься із засобів, генерованих проектом, що робить проект самоцінним.

2. Утворюється юридична особа, яка спеціалізується на реалізації цього проекту - SPV, а це означає можливість використати максимально високий кадровий потенціал на кожній фазі інноваційного процесу.

3. Не відволікаються засоби з діючого бізнесу компанії інвестора і вона побічно отримує довгі гроші на комфортних умовах, тим паче, що використовується великий фінансовий важіль (до 80%).

4. Проектне фінансування як «специфічний кокон» здатний забезпечити супровід інноваційних проектів пофазно з максимальною увагою до кожного структурного компонента інноваційного процесу.

5. Риски комерціалізації ідеї розподілені між учасниками проекту, що дозволяє розраховувати на реалізацію моделі «Потрійна спіраль» і широке використання кадрового потенціалу і науки і внз.

6. Інноваційний проект має певний термін життя, що дозволяє мінімізувати операційні ризики.

7. Логічним для інноваційного ланцюжка виглядає концесійний контракт.

8. Для ПФ властивий високий рівень «прозорості» фінансових потоків, що є відмінним антикорупційним бар'єром.

9. Розгортання широкої PR компанії і очікують комерційного успіху у фінальній фазі процесу стимулює активність учасників.

10. Структура механізму ПФ адекватна структурі інноваційного ланцюжка - від ідеї, що ретельно пропрацювала, до прибуткової комерціалізації і соціального схвалення.

Таким чином, в статті пропонується реалізовувати інноваційні проекти з використанням механізму ПФ і як було сказано, вважати таку комбінацію «примусом до інновацій». При цьому створюється нове для України інституціонально - регулятивне і соціальне виробниче середовище, де виробник не може не займатися інноваціями, вони частково стають сенсом життя і роботи, гарантом успішного майбутнього.

Висновки. При використанні формату державно-приватного партнерства і конвергентної моделі «Потрійна спіраль» механізм проектного фінансування зможе

стимулювати інноваційну активність на промислових підприємствах шляхом своєрідного «примусу до інновацій».

Список використаних джерел:

1. Інноваційний розвиток в Україні: наявний потенціал і ключові проблеми його реалізації: аналітична доповідь центру Разумкова [Електронний ресурс]. – 2004. – № 7. – 25 с. – Режим доступу: http://razumkov.org.ua/additional/analytical_report_NSD55_ukr.pdf.
2. Ковбасюк Ю. В. Державне регулювання в умовах ринкової економіки / Ю. В. Ковбасюк, В. Д. Бакуменко // Енциклопедія державного управління [Текст] : у 8 т. / Нац. акад. держ. упр. при Президентові України ; наук.-ред. кол. : Ю. В. Ковбасюк (голова) [та ін.]. — К. : НАДУ, 2011. — Т. 1 : Теорія державного управління / наук.-ред. кол. : В. М. Князев (співголова), І. В. Розпутенко (співголова) [та ін.], 2011. — С. 153, 154.
3. Комарницький І.М. Організаційно-економічні механізми розвитку підприємництва / І.М. Комарницький. Л., 2000. 226 с.
4. Чередниченко Г.А. Механізм державного регулювання підприємницької діяльності в Україні та напрями його вдосконалення / Г.А. Чередниченко // Economics and management: problems of science and practice: Collection of scientific articles. Nürnberg: Verlag SWG imex GmbH, 2014. Vol. 1. P. 162–167. URL: http://conf.at.ua/archive/19_12_2014_Vol_1.pdf.
5. Чорна М.В. Оцінка ефективності інноваційної діяльності підприємств / М.В. Чорна, С.В. Глухова. – Х.: ХДУХТ, 2012. – 210 с.

References

1. Innovatsiyni rozvytok v Ukraini: naiavnyi potentsial i kliuchovi problemy yoho realizatsii: analitychna dopovid tsentru Razumkova [Elektronnyi resurs]. – 2004. – № 7. – 25 s. – Rezhym dostupu: http://razumkov.org.ua/additional/analytical_report_NSD55_ukr.pdf.
2. Kovbasiuk Yu. V. Derzhavne rehuliuвання v umovakh rynkovoї ekonomiky / Yu. V. Kovbasiuk, V. D. Bakumenko // Entsyklopediia derzhavnoho upravlinnia [Tekst] : u 8 t. / Nats. akad. derzh. upr. pry Prezydentovi Ukrainy ; nauk.-red. kol. : Yu. V. Kovbasiuk (holova) [ta in.]. — K. : NADU, 2011. — T. 1 : Teoriia derzhavnoho upravlinnia / nauk.-red. kol. : V. M. Kniaziev (spivholova), I. V. Rozputenko (spivholova) [ta in.], 2011. — S. 153, 154.
3. Komarnytskyi I.M. Orhanizatsiino-ekonomichni mekhanizmy rozvytku pidpriemnytstva / I.M. Komarnytskyi. L., 2000. 226 s.
4. Cherednychenko H.A. Mekhanizm derzhavnoho rehuliuвання pidpriemnytskoi diialnosti v Ukraini ta napriamy yoho vdoskonalennia / H.A. Cherednychenko // Economics and management: problems of science and practice: Collection of scientific articles. Nürnberg: Verlag SWG imex GmbH, 2014. Vol. 1. P. 162–167. URL: http://conf.at.ua/archive/19_12_2014_Vol_1.pdf.
5. Chorna M.V. Otsinka efektyvnosti innovatsiinoї diialnosti pidpriemstv / M.V. Chorna, S.V. Hlukhova. – Kh.: KhDUKht, 2012. – 210 s.